

اصول اخلاقی در اجرای ارزشیابی

درس : ارزشیابی دانشجو (۲)
جلسه : هفدهم

فهرست مطالب

اهداف کلی.....	۳
۱ اخلاق و مفاهیم آن.....	۳
۱,۱ مقدمه.....	۳
۱,۲ فلسفه اخلاق.....	۴
۱,۳ فرااخلاق.....	۵
۱,۴ مکاتب در فلسفه اخلاق.....	۵
۱,۵ اخلاق شغلی / حرفه ای.....	۶
۲ مقدمه ای بر اخلاق در ارزشیابی.....	۷
۲,۱ اخلاق در ارزشیابی.....	۷
۲,۲ مباحث کلیدی مرتبط با اخلاق در ارزشیابی برنامه.....	۸
۳ استراتژی های کلیدی در به حداقل رساندن مشکلات ارزشیابی.....	۹
۳,۱ رضایت آگاهانه.....	۹
۳,۲ محرمانه نگه داشتن اطلاعات.....	۱۰
۴ مشکلات اخلاقی مرتبط با ارزشیابی.....	۱۰
۴,۱ مشکلات اخلاقی مرتبط با فرآیند اجرای ارزشیابی.....	۱۰
۴,۲ مشکلات اخلاقی مرتبط با ارزیابان.....	۱۱
۵ استانداردهای ارزشیابی برنامه.....	۱۲
۵,۱ استانداردها.....	۱۲
۵,۲ اصول راهنما برای ارزیابان.....	۱۳
خلاصه.....	۱۵
منابع.....	۱۶

شناسه جستار

عنوان جستار: اصول اخلاقی در اجرای ارزشیابی

نویسنده: دکتر ریتا رضایی

مریی مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی

آخرین تاریخ به روز رسانی: ۱۳۸۹/۹/۱۸

طراح آموزشی: دکتر مانوش مهرابی

کارشناس آموزشی دانشگاه علوم پزشکی شیراز

ویرایش: زهرا صفاری

کارشناس مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی

با همکاری:

مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی

قطب علمی آموزش الکترونیکی

دانشگاه علوم پزشکی شیراز

اهداف کلی

در تدوین این درس اهداف کلی زیر مد نظر است:

۱. آشنایی با مفهوم اخلاق
۲. آشنایی با فلسفه اخلاق و مکاتب موجود در فلسفه اخلاق
۳. آشنایی با مفهوم اخلاق در ارزشیابی
۴. آشنایی با استانداردهای اخلاق در اجرای ارزشیابی

۱ اخلاق و مفاهیم آن

➤ مفاهیم کلیدی

۱. مفاهیم اخلاق در کاربردهای گوناگون، معانی متفاوتی را به خود اختصاص می دهد.
۲. فلسفه اخلاق با شاخه های دیگر فلسفه چون متافیزیک و معرفت شناسی ارتباط دارد.

➤ اهداف یادگیری

شما پس از مطالعه این نوشتار قادر خواهید بود:

۱. مفهوم اخلاق را در ابعاد گوناگون شرح دهید.
۲. مکاتب عمده فلسفی در اخلاق را توضیح دهید.

۱,۱ مقدمه

فلسفه اخلاق رشته ای علمی، فلسفی و نوپاست که در آثار گوناگون اهل فن، تعاریف متفاوتی برای آن عرضه گردیده است. در میان آثاری که نام فلسفه اخلاق، بر آن نهاده شده است می توان سه حیطه متفاوت را مشاهده نمود:

الف- گاهی این آثار بیانگر دیدگاهی خاص در زمینه مسائل اخلاقی است؛ مثلاً، مسائل اخلاقی را از دیدگاه اسلام و یا مسیحیت بررسی می کند. در این حال، گزاره هایی چون « عدالت خواهی خوب است »، « دروغ گویی بد است »، « کمک به مستمندان وظیفه ماست » و « سقط جنین ناصواب است » بیانگر این توصیف است. در عین حال، ممکن است از سوی بعضی از دیدگاههای فرهنگ غرب،

نظری متناقض با این گزاره‌ها ابراز گردد. هر گزاره اخلاقی را، که درصدد توصیف اخلاقی یک فعل انسانی، از نظر یک شخص خاص، یک قوم خاص و یا بطور کلی، از یک دیدگاه خاص است، اخلاق توصیفی^۲، می‌نامند. برای اثبات گزاره‌های این قسم از روشی نقلی استفاده می‌شود.

ب- اخلاق دستوری یا اخلاق هنجاری^۳، نیز از مباحثی است که در فلسفه اخلاق مورد بحث قرار می‌گیرد. در این بخش، به نفس مسائل اخلاقی، قطع نظر از آراء و انظار یک قوم یا یک مذهب یا یک رای خاص، توجه می‌شود. اخلاق دستوری در اثبات گزاره‌های خودروشی استدلالی و عقلی - در مقابل نقلی - دارد.

ج- فرااخلاق^۴، نیز سومین نوع است که گاهی به آن اخلاق نظری^۵، اخلاق فلسفی^۶، یا منطق اخلاق^۷، و گاهی نیز فلسفه اخلاق (به معنای خاص) اطلاق می‌شود. در این بخش، از معنی و مفاد گزاره‌های اخلاقی و اجزای آن بحث می‌شود؛ مثلاً، خوب، بد، صواب، خطا، وظیفه، باید و نباید. گاهی نیز عدل و ظلم را از واژه‌های اخلاقی محسوب می‌دارند. بررسی مفاد حقیقی این الفاظ برعهده فرا اخلاق است.

اما باید توجه داشت که همه نویسندگان از این تقسیم پیروی نکرده‌اند و حتی گاهی نیز آن را غلط می‌دانند. گاهی هم اصطلاحات دیگری به آن می‌افزایند؛ مثلاً، عده‌ای برآنند که فلسفه اخلاق تنها باید بر قسم سوم اطلاق گردد. آنچه مهم می‌باشد این است که لفظ Ethics (فلسفه اخلاق)، در کاربردهای گوناگون، معانی متفاوتی را افاده می‌کند ولی همواره، دست کم، شامل مباحث فرا اخلاق می‌باشد.

۱،۲ فلسفه اخلاق

فلسفه اخلاق ارتباط متقابل و متعددی با دیگر شاخه‌های فلسفه، همچون متافیزیک (تحقیق در باب هستی) و شناخت‌شناسی (تحقیق در باب معرفت) دارد. این ارتباط را می‌توان در مسائلی از این قبیل مشاهده نمود: آیا تفاوتی حقیقی بین صواب و خطا وجود دارد و اگر وجود دارد آیا قابل شناخت است؟

تجاری که ما را به تحقیقات اخلاقی سوق داده است عبارتند از: عدم قطعیت یا نزاعهای نظری درباره آنچه باید عمل نمود؛ عواقب گاه‌وبیگاه دردناک فعلی که قبلاً بنظر می‌رسید کاملاً پذیرفتنی باشد و توجه به اختلافاتی که در هنجارها^۸ و اعمال مختلف جوامع وجود دارد. این تجارب نه تنها موجب بروز مسائلی در باب اخلاق عملی گردید (که چه باید انجام دهیم؟ آیا این ترتیب منصفانه است؟)، بلکه علاوه بر آن، مسائلی در باب اخلاق نظری را نیز پدید آورد (که آیا هیچ یک از این معیارها حقیقتاً صواب است یا همه آنها تنها دلخواهانه^۹ است؟) این تجارب - همراه با این واقعیت که گزاره‌های اخلاقی با مشاهده اثبات پذیر نمی‌باشند - ریشه‌های اصلی شکاکیت اخلاقی نیز می‌باشند، زیرا بنظر نمی‌رسد که در تجربه، چیزی متناسب با درستی یک فعل وجود داشته باشد [تا بتوان آن را با تجربه به اثبات رسانید].

² Descriptive Ethics

³ Normative Ethics

⁴ Meta Ethics

⁵ Theoretical Ethics

⁶ Philosophical Ethics

⁷ The Logic Of Ethic

⁸ Norm

⁹ Arbitrary

اخلاق عقلانی (فلسفی)، غالباً « اخلاق هنجاری »، نامیده می‌شود و از اخلاق توصیفی، متمایز می‌گردد. « اخلاق توصیفی » بخشی از علوم تجربی است که مشابه جامعه‌شناسی می‌باشد و بر آن است تا باورهای اخلاقی رادریک فرهنگ مفروض کشف و توصیف کند.

۱,۳ فرااخلاق

یک تمایز مهم که در مباحثات معاصر درون فلسفه اخلاق صورت‌گرفته است تمایز بین اخلاق هنجاری و فرا اخلاق می‌باشد. فرااخلاق، که لفظاً به معنای « درباره اخلاق » است. تحقیق تحلیلی خود می‌باشد. این واژه تنها در قرن بیستم کاربرد پیدا کرده است و از اینرو، نمی‌توان آن را در آثار فیلسوفان اخلاق سنتی یافت، هرچند در آثار آنها قطعاً تحقیقاتی، از آن نوع که این رشته از آنها تدوین یافته است، به چشم می‌خورد.

فرااخلاق می‌کوشد تا معانی واژه‌های هنجاری، چون صواب، خوب، باید، عدل، تکلیف، اجبار^{۱۰} و ارتباط متقابل آنها را مشخص نماید و نیز اینکه آیا هیچ یک از آنها اصلی، هستند یا خیر؟

فرااخلاق همچنین می‌کوشد تا ماهیت گزاره‌های اخلاقی را تحلیل کند و مشخص نماید که آیا می‌توان آنها را توجیه نمود و اینکه آيا می‌توان آنها را صادق یا کاذب دانست. مساله نسبتاً برجسته‌ای که در مباحثات اخیر مطرح گردیده این است که آیا می‌توان « باید » را از « هست » استنتاج نمود و دقیقاً مشخص نمود چه ارتباطی بین حقایق و ارزشها وجود دارد؟

اینها هم مسائل فرااخلاق‌اند و هم مسائل اخلاق سنتی^{۱۱}، اهمیت تمایز بین فرااخلاق و اخلاق هنجاری خود بحث انگیز است.

۱,۴ مکاتب در فلسفه اخلاق

در بین رویکردهای اصلی در فرااخلاق، نظراتی وجود دارد که طبیعت‌گرایی، شناخت‌گرایی، شهودگرایی و ذهن‌باوری، نام دارند. نظریه‌های غیرطبیعت‌گرایانه؛ این امر را انکار می‌کنند. نظریه شناخت‌گرایی بر این عقیده است که گزاره‌های اخلاقی می‌توانند صادق یا کاذب باشند و می‌توانند نظراً موضوع معرفت‌یاشناخت قرارگیرند. نظریه‌های غیرشناخت‌گرایانه، این امر را انکار می‌کنند. یک نظریه شناخت‌گرا می‌تواند طبیعت‌گرا یا غیر طبیعت‌گرا باشد.

شهودگرایان، ادعا دارند که معرفتی که ما درباب صواب و خطا داریم حضوری، و بدیهی است. لذا واکنش در برابر شهودگرایی به ذهن‌باوری، عاطفه-گرایی و دستورگرایی انجامیده است ذهن‌باوران بر این عقیده‌اند که گزاره‌های اخلاقی تنها حقایق ذهنی رایبان می‌دارند. از اینرو، اگر کسی بگوید که چیزی خطاست تنها گفته است که او یا جامعه او از آن خشنود نمی‌گردد.

¹⁰ Obligation

¹¹ Traditional Ethics

نظریه عاطفه‌گرایی ادعا دارد که گزاره‌های اخلاقی هیچ چیزی را که قابل صدق و کذب باشد، حتی بنحو ذهنی، بیان نمی‌دارد، بلکه تنها ابراز عاطفه‌هاست. بر طبق این نظریه، واژه‌های اخلاقی تنها معانی عاطفی دارند. دستورگرایی ادعا دارد که گزاره‌های اخلاقی ظاهری فریبنده دارند و در واقع، دستوری‌اند (بنحوی که «تو باید این کار را انجام دهی» صرفاً بدین معناست که «این کار را انجام بده.») لذا غیر قابل صدق و کذب می‌باشند. دستورگرایی و عاطفه‌گرایی دو صورت از غیرشناخت‌گرایی می‌باشند.

معمولاً اکثر نظریه‌ها به نتیجه‌گرا^{۱۲}، غایت‌گرا^{۱۳}، و غیر نتیجه‌گرا^{۱۴}، و وظیفه‌گرا^{۱۵}، تقسیم می‌شوند.

نتیجه‌گرایی بر این باور است که اخلاقی بودن یک فعل تنها به وسیله نتایج آن فعل تعیین می‌گردد. نظریه‌های وظیفه‌گرا، با تمام تنوعی که دارا هستند، ادعا دارند که اخلاقی بودن یک فعل به ماهیت ذاتی آن فعل، انگیزه‌های آن یا تطابق آن با یک قاعده یا اصل بستگی دارد و اصلاً به نتایج فعل وابسته نیست. اگرهم وابستگی در کار باشد به صورت جزئی بدان وابسته است.

در مکتب تحقق نفس^{۱۶}، یا کمال‌گرایی^{۱۷}، عقیده بر این است که غایت نهایی، رشد کامل نفس یا کمال آن می‌باشد.

۱،۵ اخلاق شغلی / حرفه‌ای

در سالهای اخیر، در پی تغییرات اجتماعی سریع و پیشرفتهای فنی، بی سابقه، تمایل فراوانی نسبت به اخلاق هنجاری ایجاد شده است. یکی از این موارد توجهی است که دانشمندان، مهندسان، حقوق‌دانان، پزشکان، روزنامه‌نگاران و برخی دیگر به مشکلات اخلاقی، که در انجام کارشان نهفته است، نموده‌اند. بعضی از این دسته مشاغل دارای ضوابط اخلاقی رسمی^{۱۸} هستند که از جمله اصول رفتاری^{۱۹}، آنها می‌باشد و بنظر می‌رسد که با موضوعات خاص هر شغل و مسؤولیتهای آن متناسب می‌باشد؛ مثلاً، در شغل پزشکی، ضوابط به نحو بارزی تبلیغات را ممنوع کرده است؛ در حالی که این امر در مشاغل دیگر هرگز ممنوع نیست. در عین حال، علاقه زیادی به (بحث در باره) مشکلات اخلاقی، که در جریان خود فعالیت شغلی پدید می‌آید، بوجود آمده است.

اکنون زمینه‌های جدیدی در اخلاق، همچون اخلاق زیستی، اخلاق مهندسی و اخلاق محیطی، که به موضوعاتی که قبلاً مورد تامل واقع نشده‌اند و مشکلاتی که مورد علاقه همگان است، می‌پردازد به سرعت بسط می‌یابد.

¹² Consequentialist

¹³ Teleological

¹⁴ nonconsequentialist

¹⁵ Deontological

¹⁶ Self- realizationism

¹⁷ Perfectionism

¹⁸ Ethics formal codes of

¹⁹ Principles of conduct

➤ **آزمون**

۱- تحلیل ماهیت گزاره های اخلاقی در کدام حیطة قرار می گیرد؟

الف) اخلاق دستوری

ب) اخلاق هنجاری

ج) فرااخلاق

د) اخلاق توصیفی

گزینه " ج " صحیح است

۲- در کدام گروه از نظریه های اخلاقی، بودن یک فعل به ماهیت ذاتی آن فعل و انگیزه های آن مرتبط است؟

الف) نتیجه گرا

ب) غیر نتیجه گرا

ج) غایتگرا

د) وظیفه گرا

گزینه " د " صحیح است

۲ مقدمه ای بر اخلاق در ارزشیابی

➤ مفاهیم کلیدی

۱. تعهد و پاسخگویی حرفه ای از مباحثی است که امروزه به شدت مورد تاکید است .
۲. ارزشیابی برنامه باید با تاکید بر تعهد حرفه ای ارزیاب انجام گیرد.

➤ اهداف یادگیری

شما پس از مطالعه این نوشتار قادر خواهید بود :

۱. اهمیت دستور العمل های اخلاق حرفه ای را شرح دهید .
۲. حیطة های اخلاق حرفه ای را فهرست کرده و توضیح دهید .

۲,۱ اخلاق در ارزشیابی

هر حرفه ای دارای بایدهای اخلاقی ویژه ای می باشد که تعهد و پاسخگویی آن حرفه را نسبت به جامعه نشان می دهد. این بایدها شامل شایستگی های حرفه ای، صداقت، عدالت، یکپارچگی و احترام به حقوق افراد می باشد. متأسفانه علیرغم بایدهای حرفه ای، همه روزه شاهد گزارشاتی از موارد عدم رعایت اخلاق حرفی در حرف مختلف می باشیم. افرادی که به نوعی درگیر ارزشیابی و سواستفاده از نتایج ارزشیابی در تصمیم گیری ها نمونه ای از این موارد می باشند که مکرراً به چشم می خورند. نگرانی در مورد رعایت اصول اخلاقی در انجام ارزشیابی به دهه ۱۹۷۰ بر می گردد که توسط انجمن های ارزشیابی در آموزش مطرح گردید.

قبل از شروع پروژه ارزشیابی توجه و نظارت بر مباحث اخلاقی و استانداردهای حرفه ای بسیار اهمیت دارد. به منظور رعایت حقوق و شأن افرادی که به نحوی در پروژه ارزشیابی مشارکت دارند باید استراتژی های مناسبی به کار گرفته شوند تا پروژه ارزشیابی را به نحو مناسبی هدایت کنند. بسیاری از سازمان های حرفه ای دارای دستورالعمل اخلاقی مدون می باشند.

در اکثریت این دستورالعمل ها چهار موضوع مشترک است که عبارتند از:

- کمک یا سودرسانی به سایرین از طریق کمک های فردی، سازمانی یا اجتماعی
- آسیب نرساندن شامل آسیب های فیزیکی و روانی (آسیب به خوشنامی فرد، ارزش نفس و یا آسیب های عاطفی)
- منصفانه عمل کردن (بدون در نظر گرفتن تفاوت های نژادی، جنسی، اقتصادی و ...)
- احترام به دیگران: احترام به حقوق و آزادی افراد

۲,۲ مباحث کلیدی مرتبط با اخلاق در ارزشیابی برنامه

ارزشیابی می تواند فواید زیادی در برداشته باشد. گاهی اوقات مشارکت کنندگان در پروژه ارزشیابی مستقیماً هدیه و یا گواهی خاصی را دریافت می کنند و گاهی نیز از فواید تغییرات اعمال شده در نتیجه ارزشیابی سود می برند. انجام روایی ارزشیابی نیز می تواند آسیب به دنبال داشته باشد که باید سعی در به حداقل رساندن آنها شود. بعضی از این آسیب های احتمالی عبارتند از:

- اختلال در زندگی افراد مثل هدر دادن وقت و انرژی افرادی که به نوعی در پروژه ارزشیابی شرکت دارند.
- ایجاد مشکلات عاطفی مثل طرح سوالاتی که برای فرد خوشایند نمی باشد.
- مسائل امنیتی مثلاً فراهم آوردن امکان سوء استفاده از اطلاعات با در اختیار قرار دادن نابجای آن.
- آسیب های اجتماعی مثل محرمانه نگه نداشتن بعضی اطلاعات که باید محرمانه بودن آنها حفظ شود.

در طراحی یک پروژه ارزشیابی نهایت تلاش باید در جهت افزایش فواید و کاهش آسیب های ناشی از آن صورت گیرد. در چابک امکان حذف یک عامل خطر وجود ندارد باید آن را تا سطح قابل قبولی به حداقل رساند.

لذا رعایت موارد زیر در اجرای یک پروژه ارزشیابی پیشنهاد می گردد :

۱. رعایت اختصار و مقبولیت در تکنیک های مورد استفاده برای به حداقل رساندن امکان ایجاد اختلال در زندگی افراد.
۲. عدم طرح سوالات نامناسب از نظر عاطفی- روانی مگر اینکه دقیقاً در جهت کمک به افراد باشد.
۳. فراهم کردن عوامل ایجاد انگیزش برای شرکت کنندگان در پروژه

➤ آزمون

۱- دستور العمل اخلاقی در طراحی یک پروژه ارزشیابی شامل کدامیک از موارد زیر است ؟

- (الف) کمک رسانی به سایرین (ب) آسیب نرساندن
(ج) منصفانه بودن (د) همه موارد فوق

گزینه "د" صحیح است

- ۲- طرح سؤالاتی که جوابگویی به آنها برای افراد ناخوشایند است به کدام بخش از ارزشیابی آسیب می‌رساند؟
- الف) روایی ب) پایایی
ج) اعتماد د) همه موارد فوق
- گزینه "الف" صحیح است

۳ استراتژی های کلیدی در به حداقل رساندن مشکلات ارزشیابی

➤ مفاهیم کلیدی

۱. رضایت افراد برای مشارکت در ارزشیابی ضروری است.
۲. همه اطلاعات مرتبط با ارزشیابی باید محرمانه تلقی شوند.

➤ اهداف یادگیری

شما پس از مطالعه این نوشتار قادر خواهید بود:

۱. اهمیت رضایت آگاهانه افراد را برای مشارکت در ارزشیابی شرح دهید.
۲. شرایط محرمانه نگاه داشتن اطلاعات ارزشیابی را فهرست کنید.

۳,۱ رضایت آگاهانه^{۲۰}

افراد باید تمایل به مشارکت در اجرای پروژه ارزشیابی را داشته باشند. افراد می‌توانند:

- ✓ بدون هیچگونه اجباری، حق انتخاب برای مشارکت در پروژه را داشته باشند.
- ✓ هر زمانی حق کناره‌گیری از برنامه را داشته باشند.
- ✓ از تکمیل هر قسمتی از پروژه که مایل نیستند خودداری نمایند.

به کارگیری کلمه «آگاهانه» بسیار مهم است بدین معنی که افراد حق دارند همه نتایج احتمالی مشارکت یا عدم مشارکت خویش را در پروژه بدانند.

برای کسب اطمینان از اینکه افراد در تصمیم‌گیری خود اطلاعات لازم را دارند باید:

- اطلاعات مرتبط با ارزشیابی (چگونگی انجام پروژه، به کارگیری نتایج و مدت زمان اجرای آن) در اختیار ایشان قرار داده شود.
- فواید و آسیب‌های احتمالی ناشی از اجرای ارزشیابی دقیقاً توضیح داده شود.
- مطالب به زبان ساده و قابل درک بیان شوند.
- به سؤالات افراد با دقت و صحت پاسخ داده شود.

²⁰ Informed consent

۳,۲ محرمانه نگه داشتن اطلاعات^{۲۱}

همیشه امکان گمنام بودن فرم های ارزشیابی وجود ندارد اما همه اطلاعات مرتبط با ارزشیابی باید محرمانه نگه داشته شود.

برای اطمینان از محرمانه نگه داشتن اطلاعات باید:

- ✓ اطلاعات در یک شرایط کاملاً خصوصی جمع آوری شود و در معرض دید سایرین نباشد.
- ✓ درباره اطلاعات افراد نباید با سایرین به بحث پرداخت.
- ✓ مصاحبه ها باید در یک مکان امن انجام گیرد.
- ✓ اطلاعاتی که مورد نیاز نیست نباید نگهداری شود.

➤ آزمون

۱- رضایت آگاهانه در انجام پروژه ارزشیابی به چه معنی است ؟

الف) بدون هیچ اجباری با حق انتخاب برای مشارکت در پروژه را داشته باشند.

ب) هر زمان حق کناره گیری داشته باشند.

ج) از تکمیل هر قسمتی که مایل نیستند خودداری کنند

د) همه موارد فوق

گزینه "د" صحیح است

۴ مشکلات اخلاقی مرتبط با ارزشیابی

➤ مفاهیم کلیدی

۱. مشکلات اخلاقی مرتبط با ارزشیابی در دوحیطه فرآیند و ارزیاب قابل بررسی هستند.

➤ اهداف یادگیری

شما پس از مطالعه این نوشتار قادر خواهید بود :

۱. مشکلات اخلاقی مرتبط با فرآیند اجرای ارزشیابی را شرح دهید .

۲. مشکلاتی که ارزیابان در حین اجرای ارزشیابی با آن مواجه اند را فهرست نمایید.

۴,۱ مشکلات اخلاقی مرتبط با فرآیند اجرای ارزشیابی

در طی فرآیند اجرای ارزشیابی مشکلات متعددی می تواند بروز نماید. این مشکلات غالباً به باورهای نادرست درباره ارزشیابی مربوط اند و

عبارتند از :

- ✓ مشتری محوری^{۲۲}: باور غلطی است که هر آنچه مشتری درخواست می کند یا هر آنچه وی را منتفع خواهد کرد از نظر اخلاقی صحیح است.

²¹ Confidentiality

²² Clienticism

- ✓ قرارداد گرایی^{۲۳}: باور غلطی است که ارزیاب متعهد می گردد بی چون و چرا از قراردادهای مکتوب پیروی نماید حتی اگر انجام آن برای مصرف عموم بسیار زیانبخش باشد.
- ✓ روش شناسی^{۲۴}: باوری که در آن روش های پژوهش قابل قبول، تضمین می کند که رفتار ارزیابان، اخلاقی خواهد بود حتی زمانی که برخی متدولوژی ها، مشکلات اخلاقی را تشدید می کند.
- ✓ نسبی گرایی^{۲۵}: باور غلطی است که ارزیاب به ایده افراد مختلف وزن یکسانی می دهد، گویی که هیچ پایه ای برای وزن دادن به ایده گروه های جانبی که دارای اولویت کمتری نسبت به گروه های کلیدی هستند؛ وجود ندارد.
- ✓ کثرت گرایی^{۲۶}: باور غلطی است که به صداهای بلندتر و قوی تر افراد اولویت بیشتری داده می شود؛ نه به خاطر اینکه آنها استحقاق چنین اولویتی دارند بلکه صرفاً به خاطر آنکه آنها اعتبار و پتانسیل بیشتری نسبت به افراد آرام تر و ناتوان تر دارند.

۴,۲ مشکلات اخلاقی مرتبط با ارزیابان

دسته دیگری از مشکلات ارزشیابی مربوط به ارزیابان است که به صورت های مختلفی قابل مشاهده است و موارد زیر را دربر می گیرد :

- ارزیاب تحت فشار ذینفع ها برای اعمال تغییر در یافته ها قرار می گیرد.
- غالباً حتی قبل از اینکه ارزشیابی آغاز شود، ذینفع ها درباره یافته ها تصمیم گیری نموده اند.
- یافته ها توسط ذینفع ها نادیده گرفته می شود.
- به دلایل نامعلومی، ارزیاب اجازه ارائه کامل یافته ها را ندارد.
- ارزیاب نمونه هایی از رفتارهای غیراخلاقی و غیر قانونی را مشاهده می کند.
- ارزیاب نسبت به توانایی خویش در ارائه منصفانه یافته ها عدم اطمینان دارد.
- ارزیاب نگران گزارش دادن بعضی از یافته ها است که ممکن است باعث از بین رفتن حالت محرمانه بودن بعضی مسائل گردد.
- ارزیاب ممکن است تحت فشار ذینفع ها مجبور به عدم رعایت نکات مربوط به محرمانه نگه داشتن بعضی نکات گردد.
- سوء استفاده از یافته ها توسط ذینفع ها. (ذینفع ها از یافته ها، سوء استفاده می کند.)
- یافته ها ممکن است منجر به تنبیه بعضی افراد شود.
- یافته ها غالباً قبل از انتشار توسط ذینفع اصلاح می شود.
- بعضی از سؤالات کاملاً حیاتی توسط ذینفع ها کنار گذاشته می شوند.
- بعضی از ذینفع های حیاتی از فرآیند برنامه ریزی کنار گذاشته شوند.

➤ آزمون

۱- وزن یکسان دادن به ایده های گروه های مختلف از اشکالات کدام حیطه است ؟

الف) مشتری محوری ب) نسبی گرایی

ج) روش شناسی د) کثرت گرایی

گزینه " ب " صحیح است

²³ Contractualism

²⁴ Methodologicalism

²⁵ Relativism

²⁶ Plauralism

- ۲- کدامیک از موارد زیر از مشکلات اخلاقی مرتبط با ارزیابان به حساب می آید.
- الف) تصمیم گیری ذینفع ها درباره یافته ها قبل از انجام ارزشیابی
- ب) نادیده گرفتن یافته ها توسط ذینفع ها
- ج) کنار گذاشته شدن بعضی از ذینفع های حیاتی در برنامه ریزی
- د) همه موارد فوق
- گزینه "د" صحیح است

۵ استانداردهای ارزشیابی برنامه

➤ مفاهیم کلیدی

۱. استانداردهای ارزشیابی مفاهیمی کلیدی جهت به حداقل رساندن مشکلات ارزشیابی می باشند.
۲. رعایت استانداردهای ارزشیابی چهارچوبی اخلاقی را برای ارزشیابی فراهم می آورند.
۳. رعایت اصول اخلاقی ارزشیابی باعث افزایش اعتماد نتایج ارزشیابی می شود.

➤ اهداف یادگیری

- شما پس از مطالعه این نوشتار قادر خواهید بود :
۱. استانداردهای ارزشیابی را شرح دهید.
 ۲. اصول اخلاقی که باعث افزایش اعتماد نتایج ارزشیابی می شوند را فهرست کنید.

۵,۱ استانداردها

استانداردهای ارزشیابی برنامه به چهار گروه زیر تقسیم می شوند:

۱. سودمندی^{۲۷}
۲. اجرایی بودن^{۲۸}
۳. مناسب بودن^{۲۹}
۴. صحت^{۳۰}

استانداردهای موجود در گروه سوم یعنی تناسب به رعایت قواعد اخلاقی ارزشیابی می پردازد که عبارتند از: ارزیاب باید در جهت منافع مؤسسه ای که با آن قرارداد بسته ارزشیابی را اجرا کند^{۳۱}. در عین حال نیازهای مشارکت کنندگان در برنامه و جامعه نیز نباید نادیده گرفته شود.

²⁷ Utility

²⁸ Feasibility

²⁹ Propriety

³⁰ Accuracy

³¹ Service orientation

- توافق نامه رسمی^{۳۲}
- این توافق نامه شامل دستور العملی است که باید پیروی شود. چگونگی دستیابی به داده ها و محدودیت های انجام ارزشیابی در این پروتکل باید لحاظ گردد.
- حقوق انسان ها^{۳۳}
- رعایت حریم خصوصی افراد، محرمانه نگه داشتن اطلاعات، احترام گذاشتن به انسان ها، آسیب نرساندن به ارزش های فردی و اهانته نکردن به افراد.
- ارزشیابی منصفانه و کامل^{۳۴}
- به تصویر کشیدن نقاط قوت و ضعف برنامه بدون در نظر گرفتن منافع فردی یا گروهی.
- آشکار سازی یافته ها^{۳۵}
- در اختیار گذاشتن یافته ها برای تمامی کسانی که از نتایج آن سود می برند.
- تضاد منافع^{۳۶}
- با صداقت و دقت کامل و با در نظر گرفتن ارزش ها، می بایست بیاس به حداقل رسانده شود.
- مسئولیت مالی^{۳۷}
- ارزیاب فقط مسئول مناسب بودن هزینه های جاری ارزشیابی نمی باشد بلکه باید در مرحله برنامه ریزی، وقت و انرژی که افراد در مراحل مختلف صرف می کنند را نیز در نظر بگیرد.

۵.۲ اصول راهنما برای ارزیابان

به منظور به حداقل رساندن مشکلات مرتبط با پروژه های ارزشیابی و افزایش قابلیت اعتماد نتایج ارزشیابی رعایت نکات زیر برای ارزیابان ضروری است:

- (۱) تفحص سیستماتیک^{۳۸} درباره آنچه باید ارزشیابی شود.
- (۲) نشان دادن و ارائه عملکردی شایسته^{۳۹}
- (۳) یکپارچگی / صداقت^{۴۰} که در تمامی مراحل ارزشیابی باید رعایت شود.
- (۴) احترام به افراد^{۴۱} شامل احترام به ارزش ها و امنیت افراد درگیر در ارزشیابی
- (۵) مسئولیت سلامت عمومی و اجتماعی و توجه به تنوع موجود^{۴۲} در ارزش ها و علائق در سطح عمومی

³² Formal agreement

³³ Right of human subjects

³⁴ Complete and fair assessment

³⁵ Disclosure of findings

³⁶ Conflict of interests

³⁷ Fiscal responsibility

³⁸ Systematic inquiry

³⁹ Competence

⁴⁰ Integrity/honesty

⁴¹ Respect for people

⁴² Responsibilities for general and public welfare

➤ آزمون

۱- کدامیک از استانداردهای ارزشیابی به قواعد اخلاقی می پردازد؟

الف) سودمندی

ب) اجرایی بودن

ج) تناسب

د) صحت

گزینه " ج " صحیح است

۲- به تصویر کشیدن نقاط قوت و ضعف برنامه بدون در نظر گرفتن منافع فردی و گروهی مربوط به کدامیک از موارد زیر است؟

الف) منصفانه عمل کردن

ب) آشکار سازی یافته ها

ج) رعایت حقوق گروه ها

د) همه موارد فوق

گزینه " الف " صحیح است

خلاصه

به منظور ارتقاء کیفی و کمی نتایج ارزشیابی موارد زیر پیشنهاد می گردد :

۱. ارزشیابی باید به صورت یک تفحص سیستماتیک و با در نظر گرفتن اصول علمی انجام گیرد.
۲. ارزیابان باید دارای شایستگی و توانایی عملکردی بالایی باشند.
۳. رعایت صداقت و امانت از ویژگی های مهم ارزیاب است که در کلیه مراحل ارزشیابی باید مد نظر قرار گرفته شود.
۴. به حقوق افراد و شأن و منزلتشان احترام و امنیت ایشان رعایت شود .

منابع

1. Worthen /Blaine R., Sanders, James R., and Fitzpantrick, Jody L. (2004). Program Evaluation. Longman.
2. Cheryl Holme- Hansen. (2007) Tips for conducting program evaluation.
www.wilderresearch.org